

PEACH

MŰHELYTANULMÁNYOK / WORKING PAPERS

No. 32. | 2023

PAPP BENEDEGŰZ

DÉLKELET-ÁZSIA REGIONÁLIS KIHÍVÁSAI ÉS AZ ASEAN WAY

PÁZMÁNY

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

BUDAPEST, 2023

A kiadvány elkészültét a Magyar Nemzeti Bank támogatta.

ÖSSZEFOGLALÓ

Délkelet-Ázsia regionális kihívásai és az ASEAN way

Délkelet-Ázsia a világ egyik legheterogénebb térsége: az itt található társadalmak különböző történelmi, politikai, kulturális és gazdasági háttere nagy mértékben megnehezíti a regionális együttműködést. A diplomáciai folyamatokban megtalálható egy, csak a régióra jellemző sajátos konfliktuskezelési mechanizmus, az *ASEAN way*, amelyet a térségi heterogenitásra építve alkalmaznak a helyi diplomáciai folyamatokban. Jelen tanulmány megvizsgálja a térséget leginkább fenyegető hagyományos és nem hagyományos biztonsági kihívásokat, valamint az *ASEAN way* szerepét ezekben a konfliktusokban. Összességében elmondható, hogy a mechanizmus működése – számos problémája, valamint a konfliktusok megoldásában is megkérdőjelezett szerepe ellenére – jelenleg is megfigyelhető a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN) diplomáciai folyamataiban.

ABSTRACT

Regional challenges of Southeast Asia and the ASEAN way

Southeast Asia stands as a region of remarkable diversity, encompassing distinct historical, political, cultural, and economic backgrounds among its societies, which inherently complicates cooperative endeavors. This study delves into the multifaceted security challenges confronting the region, both traditional and non-traditional in nature. In this context, it explores the unique diplomatic approach known as the 'ASEAN way', a mechanism tailored to navigate the complexities arising from regional heterogeneity. The ASEAN way, a distinctive facet of Southeast Asian diplomacy, plays a pivotal role in local diplomatic procedures. This study investigates its influence and efficacy in addressing the

various challenges that threaten the stability and security of the region. In the course of this exploration, we find that the ASEAN way, while not without its flaws and debates over its role in conflict resolution, continues to be a prominent feature in the diplomatic landscape of the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN).

PAPP BENDEGÚZ

DÉLKELET-ÁZSIA BIZTONSÁGI KIHÍVÁSAI ÉS AZ ASEAN WAY

I. BEVEZETÉS

A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (angolul Association of Southeast Asian Nations, ASEAN) a világ egyik legérdekesebb nemzetközi együttműködése. A régióban él a Föld lakosságának 12%-a; az együttműködés Ázsia egyik legnagyobb gazdasági és biztonságpolitikai csomópontja; a térség óriási hatással van az ázsiai és globális piacokra egyaránt. A tagországok társadalmi és kulturális szempontból rendkívül sokszínűek, a délkelet-ázsiai heterogenitás a térség egyik legalapvetőbb jellemzője. Európai olvasóknak különleges lehet megfigyelni a délkelet-ázsiai világ történelmi, filozófiai és kulturális hátterét, amely segíthet megérteni a térségben jelenleg is zajló politikai és gazdasági folyamatokat. Éppen ezért érdemes megvizsgálni, hogy a régiót hogyan érintik a külső és belső eredetű, hagyományos és nem hagyományos biztonságpolitikai konfliktusok.

Az *ASEAN way* – amelyet mint szlogent a szervezet himnuszába is belefoglaltak – egy sajátos, máshol nem tapasztalható konfliktuskezelési mechanizmus. A részletezett kihívások folyamatos megküzdésre és a problémák elleni együttes fellépésre ösztönzik a tömörülést. Az együttműködést figyelve jogosan merül fel a kérdés: hogyan tud az ASEAN megbirkózni a belülről, illetve a kívülről fenyegető konfliktusokkal? Hogyan tudja alkalmazni a mások ügyeibe való be nem avatkozás elvét? A számos érdekellentét ellenére mi ösztönzi mégis az államokat az együttműködésre?

Délkelet-Ázsia mint régió a kevésbé tárgyalt kutatási témák közé tartozik. A vonatkozó elemzések főleg természettudományi, politikatudományi és szociológiai

támájúak, továbbá számos regionális biztonságot tárgyaló írás is született.¹ Magyar nyelven kevés publikáció született az ASEAN-ről általában, és ezek többsége annak politikai intézményrendszerével² vagy a regionalizmus sajátosságaival³ foglalkozik.

Jelen tanulmány először bemutatja az ASEAN-t, kiemelve annak a konfliktuskezelés tekintetében fontos elemeit. A rövid történeti háttér ismertetése azért szükséges, hogy megértsük a problémamegoldás kulturális alapjait. A szervezeti háttér ismertetése pedig megvilágítja az *ASEAN way* gyakorlati alkalmazását, ezt követi a régió kihívásainak felrajzolása. Meg kell említeni, hogy jelen írás nem kizárólag a hagyományos biztonságfogalom tárgyalására szorítkozik, ugyanakkor egy teljeskörű biztonságpolitikai elemzés meghaladná egy műhelytanulmány korlátait. A harmadik fő szakaszban a problémakezelési mechanizmus háttere kerül feltárára, alátámasztva a fent említett jelenkori regionális kihívások során tanúsított konfliktusmenedzsmenttel. A cikk végül kitekintéssel zárul, ahol értékeli az *ASEAN way*-t és kitér lehetséges fejlődési-fejlesztési irányaira.

II. AZ ASEAN-RŐL ÁLTALÁNOSÁGBAN

Délkelet-Ázsia egy, a II. világháború után alkotott mesterséges fogalom: lényegében azokat az államokat sorolták akkor ide, amelyek sem Kelet-, sem Dél-Ázsiához nem tartoztak.⁴ A tudományos diskurzusban Délkelet-Ázsia viszonylag későn, a 20. század második felében vált elterjedté.

Amíg korábban az elemzések nagy része főleg a régió, illetve az egyes országok modern történelmét tárgyalták, a jelenlegi szakirodalom rendkívül sokszínű és sokféle tematikát érint. Az 1. ábra a Web of Science adatbázis adatai alapján készült, és referált folyóiratcikkek gyűjt össze. A diagram a „Southeast Asia” (Délkelet-Ázsia) keresőszóra

¹ NARINE 1998; ACHARYA 2003; ADLER – BARNETT 1998; CABALLERO-ANTHONY 2010; BEESON 2014; ASIAN DEVELOPMENT BANK 2016; CABELLERO-ANTHONY – ACHARYA 2005; MARCHI 2017.

² BARTÓK – SZÁLKAI 2019; HÁDA 2016.

³ KOUDELA 2019; RÓNAHÁTI 2011; SZAKÁLI 2018.

⁴ RÓNAHÁTI 2011.

kiadott találatok szakterületi megoszlását tartalmazza. Eszerint a Délkelet-Ázsiával foglalkozó publikációk nagy része a regionális tanulmányok (area studies), az állattan (zoology), a környezettudomány (environmental science), a fertőző betegségek (infectious diseases), az Ázsia-tanulmányok (Asian studies), az ökológia (ecology), illetve az antropológia (anthropology) területéről kerül ki. A találatok alapján megállapítható, hogy a régióval a társadalomtudományok, a természettudományok, valamint az ezek kölcsönhatásával művelt interdiszciplináris tudományterületek foglalkoznak.

1. ábra. A „Southeast Asia” kulcsszavak találatjai a 25 db legtöbb értékkel rendelkező WoS-kategória szerinti megoszlásban. Készítette a szerző a WoS adatbázis⁵ alapján

A jelen cikk a régió legfontosabb szerveződését, a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségét vizsgálja. A szervezetet 1967. augusztus 8-án alapította öt ország (Indonézia, Malajzia, Fülöp-szigetek, Szingapúr és Thaiföld) külügyminisztere⁶ Thaiföld fővárosában, Bangkokban. A társuláshoz később csatlakozott a frissen függetlenné vált Brunei (1984), majd Vietnám (1995), Mianmar és Laosz (1997), végül Kambodzsa (1999). Kezdetben a

⁵ WEB OF SCIENCE é. n.

⁶ Az öt külügyminiszter: Adam Malik (Indonézia), Tun Abdul Razak (Malajzia), Narcisso R. Ramos (Fülöp-szigetek), S. Rajaratnam (Szingapúr) és Thanat Koman (Thaiföld).

szervezet fő céljaiként a gazdasági, társadalmi, kulturális, technológiai, oktatási együttműködést, illetve a térség békéjének és stabilitásának védelmét jelölte meg.⁷ A társulás tehát – az Európai Unióval ellentétben – nem (elsősorban) gazdasági céllal alakult, hanem egyfajta biztonságpolitikai konzultációs fórumként kívánt működni – a térség érdekeit szem előtt tartva. Ez egybecseng egy, már az elődszervezeteknél megfogalmazott tétellel: a társulás „nem valami ellen, hanem valamiért jött létre”.⁸

A második világháború után világszerte megindult egyfajta hullám, amelynek során számos regionális együttműködés alakult szerte a világon. Ez alól Ázsia sem volt kivétel, ahol a nyugati hatalmak, főként az Egyesült Államok törekedett arra, hogy minden ilyen kooperáció kialakításban részt vegyen legalább tanácsadóként. A délkelet-ázsiai államok – gyarmati múltjuknak köszönhetően – nagyon érzékenyek voltak a külső hatalmak bevonására, illetve érzékenyek a mai napig saját szuverenitásukra, éppen ezért egyértelmű volt, hogy a regionális békét nem „nyugati” közbenjárással akarják megvalósítani. A térség államai tehát saját választ szerettek volna adni saját biztonsági kihívásaikra.⁹ A hidegháború évtizedeiben Ázsiában több úgynevezett „forró pont” is volt az akkori együttműködés környezetében – például a kínai kulturális forradalom vagy a vietnámi háború –, amely arra ösztönözte a tagokat, hogy távol maradjanak a fegyveres konfliktusoktól, és inkább a közösség kialakítására koncentráljanak.¹⁰

Az ASEAN 1976-ban alakult tényleges szervezetté, ekkor alapították ugyanis a jakartai titkárságot, illetve ekkor határozták meg a rendszeres külügyminiszteri találkozót az együttműködés legfontosabb fórumaként. Jelenleg ezt a félévenként megrendezett megbeszélést több száz egyéb konferencia, találkozó és workshop egészíti ki, így adva meg – tényleges intézményi struktúra hiányában – a szervezet keretét. Az 1976-os alapító okirat, a *Délkelet-ázsiai barátsági és együttműködési szerződés*¹¹ a biztonsági közösség szintjére emeli az ASEAN-t.¹² Az okirat alapelvei a következők:

⁷ ASEAN é. n.

⁸ „We are not against anything, not against anybody.” Lásd BENDA 1962.

⁹ RÓNAHÁTI 2011.

¹⁰ BARTÓK – SZÁLKAI i.m.

¹¹ ASEAN 1976.

¹² ACHARYA 2003.

(1) a nemzetek függetlenségének, szuverenitásának, egyenlőségének, területi integritásának és nemzeti identitásának kölcsönös tiszteletben tartása;

(2) minden állam joga ahhoz, hogy nemzeti létezése külső beavatkozástól, felforgatástól vagy kényszerítéstől mentes legyen;

(3) egymás ügyeibe való be nem avatkozás;

(4) a nézetkülönbségek vagy viták békés úton történő rendezése;

(5) s fenyegetésről és erőszakról való lemondás;

(6) egymás közötti hatékony együttműködés.¹³

Ezek az alapelvek a délkelet-ázsiai térség legfőbb normái, és bár változófélben vannak, a mai napig erőteljesen meghatározzák az ASEAN működését.¹⁴ Ugyanakkor meg kell említeni, hogy az alapelvek normaként nem egyedülállóak, az alapító okirat a második világháború utáni nemzetközi és posztkolonialista értékeket tükrözi.¹⁵ A többségi narratíva szerint az ASEAN normáit nem azok tartalma különbözteti meg, hanem a megvalósítás: a jelenség környezete, ahol a regionális együttműködés a térségen belül történik.

Az ASEAN a kezdetektől fogva egy normaorientált szervezet volt,¹⁶ már létrejöttének ténye is az akkori nemzetközi normáknak köszönhető. Éppen ezért számos kutató¹⁷ a normákon keresztül vizsgálta a délkelet-ázsiai tömörülést a nemzetközi politikaelmélet konstruktivista megközelítésén keresztül. Ezek az irányadó tényezők – bár az idők folyamán gyengültek vagy jelentőségük megváltozott – a mai napig fontos szerepet töltenek be a szervezeti kultúrában.

A normák meglétére számos példa megfigyelhető a térség diplomáciájában és gazdaságában betöltött szerepük révén. Villanueva és Manalo kutatásukban¹⁸ rámutattak, hogy a térségre jellemző normák nem elsődlegesen a kormányzati politikai döntésekben vagy deklarált alapelvekben nyilvánulnak meg, inkább egyfajta kulturális örökségként

¹³ ASEAN 1976.

¹⁴ YUKAWA 2018.

¹⁵ JONES – JENNE 2016: 214.

¹⁶ JONES 2009: 3.

¹⁷ ACHARYA 2003; HAACKE 2009.

¹⁸ VILLANUEVA – MANALO 2017.

értelmezhető. A konszenzuskeresés például létfontosságú szerepet játszik a térség nemzetközi kapcsolataiban, amely a nemzetek nemzetállami érdekei és az ASEAN-közösség közötti egyensúlyozásban is tetten érhető. Ebből a szempontból az ASEAN-normákat csak a térség sajátos történelmi tapasztalatain keresztül lehet értelmezni és értékelni.

A szupranacionális szervezetekben megnyilvánuló összetartásra mutat rá Jang és Chen kutatása,¹⁹ amelyben kimutatták, hogy az ENSZ Közgyűlés szavazásain bizonyos témaköröket tekintve (fegyverkezési kérdések, atomfegyver és atomenergia, gyarmatosítás, emberi jogok, gazdasági fejlődés, arab–izraeli konfliktus) a délkelet-ázsiai államok között összetartási mintázat figyelhető meg. A fent bemutatott – és az ASEAN-okiratban is lefektetett – normák erőteljesen befolyásolják a térség politikai és gazdasági életét is.

Az ASEAN szervezetté alakulásának egyik legfontosabb mérföldköve a 2009-ben elfogadott stratégia.²⁰ Ez a vízió három pilléren nyugodott: létrehozta a 2015-ig megvalósuló politikai-biztonsági, gazdasági és társadalmi-kulturális közösség stratégiáját. A 2015-ben, 2016-ban publikált 2025-ös stratégiák²¹ már kiszélesítették a közösség céljait, és új elemeket emeltek be a korábbi stratégiai keretrendszerbe. Bár szokásunk az ASEAN-ra az EU-hoz hasonló szervezatként tekinteni, inkább egy teljesen más keretekkel rendelkező együttműködésről van szó. Történelmi és kulturális okok miatt Délkelet-Ázsiában a vesztfáliai állam lett standard a regionális együttműködésekben is: a regionális kooperációban is inkább egyfajta államok közötti együttműködés figyelhető meg, mintsem regionális döntéshozatal.²² Éppen ezért tartották szükségesnek a tagállamok, hogy az együttműködés egyetlen közösséggé váljon, a korábban lefektetett normarendszerének megfelelően.

Szót kell még ejteni két meghatározó, az ASEAN-t átfedő regionális szerveződésről, az ASEAN+3-ról és az ASEAN+6-ról. Az ASEAN+3 együttműködés 1997 decemberében

¹⁹ JANG – CHEN 2019.

²⁰ Az angol nyelvű eredeti „blueprint” szót jelen kontextusban az Európai Unió hivatalos terminológiai adatbázisa „stratégiának” fordítja. Lásd *InterActive Terminology for Europe* é. n.

²¹ ASEAN 2015a; ASEAN 2016a; ASEAN 2016b.

²² FLORISTELLA 2016: 6.

indult útjára, tagjai az ASEAN, Japán, Kína és Dél-Korea. Az együttműködés a kelet-ázsiai együttműködésre fókuszál különböző területeken, beleértve az energetikát, a közlekedést, az információs és kommunikációs technológiát, az olajipar összehangolását, illetve a katasztrófavédelmet is. Ezzel szemben az ASEAN+6 egy gazdasági kooperatív platform, melynek tagjai a fentiekén kívül India, Ausztrália és Új-Zéland. A 2007-es East Asia Summittel megalapított tömörülés célja egy szabadkereskedelmi övezet kialakítása volt, amely meg is valósult a 2020-ban útjára indult Regionális Átfogó Gazdasági Partnerség²³ keretein belül. Ennek ellenére az ASEAN+6 továbbra is a térség hangsúlyos gazdasági együttműködési keretrendszeréül szolgál.

III. A TÉRSÉG BIZTONSÁGI KIHÍVÁSAI

Délkelet-Ázsiának számos biztonsági kihívással kell megküzdenie: külső, belső, illetve nem hagyományos eredetű fenyegetésekkel.

Néhány katonai biztonságot érintő délkelet-ázsiai kérdés globális fenyegetést jelent, így kezelésük a világpolitika egészére nagy hatással van. A Koreai-félsziget helyzete talán Kelet-Ázsia legnagyobb katonai problémája, hiszen a környező államokat (Dél-Korea, Kína, Japán) kifejezetten veszélyezteti, de az Egyesült Államok külpolitikájában is prioritást élvez. A regionális hatalmak – elsődlegesen Kína és India – egyre nagyobb befolyásra töreksenek, és térnyerésük egyre kézzelfoghatóbbá válik, a velük kialakított kapcsolat, illetve az abban rejlő politikai, gazdasági és katonai veszélyek óvatosságra intik a tömörülést.²⁴ Tajvan helyzete a Kínai Népköztársaság megalakulásától kezdve bizonytalan, nemzetközi jogi helyzete sem tisztázott.²⁵ A kínai és az amerikai külpolitika is presztízskérdésként kezeli az ügyet, így kiemelt figyelem övezi a sziget körül kialakult helyzetet. Végül az ISIS mind a *hard power*, mind a *soft power* eszközeivel nagy

²³ Angolul Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP), tagjai az ASEAN+6 tagjain kívül Oroszország és az Egyesült Államok. 18 tagországgal az RCEP a történelem legnagyobb kereskedelmi egységét alkotja.

²⁴ BLANK 2015.

²⁵ SALÁT 2019a: 480–481, SALÁT 2019b: 552–554.

hatással van a globális biztonságra, és mivel Délkelet-Ázsiában három muszlim többségű állam – Indonézia, Malajzia és Brunei – is található, az Iszlám Állam tevékenysége nagyban befolyásolja a régiót.

Az ASEAN regionális konfliktusai nem vagy csak részben terjednek tovább Kelet- vagy Dél-Ázsiára, ennél fogva elsődlegesen magát az együttműködést teszik próbára. A dél-kínai-tengeri szigetviták számos államot, még Kínát is érintik, és bár a hágai Állandó Választottbíróság nemrég ítéletet hozott az ügy egyik rész kérdéséről, ez nem megoldotta, inkább konzerválta a problémát.²⁶ Nehézséget jelent továbbá a fegyverkezésre fordított abszolút kiadások növekedése, és bár ez a tendencia az egész világra jellemző, Ázsiában kifejezetten nyugtalanító a jelenség.²⁷ A tengeri biztonság a logisztika és a szállítmányozás fejlődése során került előtérbe. A régióban található Malaka-szoroson áramlik keresztül a világ kereskedelmének jelentős része,²⁸ többek között olaj, kínai késztermékek, szén és kávé. A szoros biztonsága tehát nagy befolyással van a világkereskedelemre, és így az országok gazdasági biztonságára is.

Fontos megemlíteni, hogy a gyarmati múltnak köszönhetően az országok határai mesterségesen lettek megrajzolva, ami a mai napig sok problémát okoz a térségben, elsődlegesen határviták és szeparatizmus formájában. A régió majdnem összes államának van tisztázatlan nézeteltérése a határokat illetően (pl. a Preah Vihear templom körüli terület Kambodzsa és Thaiföld között vagy Nyugat-Borneó kérdése Indonézia és Malajzia között), illetve elszakadási mozgalmak is majdnem minden országot érintenek, de legfőképpen Indonéziát (például Nyugat-Pápua vagy az Aceh tartomány, továbbá a nemrég függetlenedő Kelet-Timor). A mesterséges határok és az etnikai sokféleség eredményeképpen jelentkező terrorizmus²⁹ is veszélyezteti a régiót, így lényegében a 21. század elejétől kezdve egyre hangsúlyosabb szerepet kap különböző nemzetközi fórumokon.

²⁶ ESZTERHAI – KLEMENSITS 2016, SALÁT 2019a: 485–487, SALÁT 2019b: 554–556.

²⁷ LUKÁCS 2011.

²⁸ HAND 2015, SALÁT 2019a: 479, SALÁT 2019b: 547.

²⁹ LUKÁCS 2011: 7.

A 21. században a nem hagyományos értelemben vett biztonság kérdése egyre aktuálisabbá válik, és manapság annak kihívásai már ugyanolyan fontos szerepet töltenek be a politikában, mint a tradicionális biztonsági kihívások.³⁰ A délkelet-ázsiai térség biztonsága kifejezetten veszélyeztetett politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti és kulturális szempontból is.

A politikai biztonság leginkább a belpolitikai instabilitásban, illetve a szuverenitás veszélyeztetettségében mérhető. A régió országai államformájukat tekintve rendkívül heterogének: négy köztársaság (Fülöp-szigetek, Indonézia, Mianmar, Szingapúr), négy monarchia (Brunei, Kambodzsa, Malajzia, Thaiföld) és két nép- vagy szocialista köztársaság (Laosz, Vietnám) található itt. A legnagyobb politikai problémaként megemlítendő, hogy a bizonyos államok által büszkén hangoztatott demokrácia a térség egy államában sem valósul meg maradéktalanul: a Freedom House³¹ kutatása szerint 2023-ban az ASEAN tagállamai vagy részben, vagy egyáltalán nem voltak szabadok.

Az 1997–98-as pénzügyi válság rámutatott a régió pénzügyi és gazdasági szabályozásának hiányosságaira. A térségben a 20. század második felében lezajlott rohamos fejlődés bebizonyította, hogy gazdasági eredmények nemcsak a nyugati, hagyományos modellel érhetőek el, hanem más intézményi háttérrel és stratégiával is. Ugyanakkor a tartós fejlődéshez hiányzott az ehhez szükséges gazdasági kultúra és bizalom, amely aztán gazdasági válsághoz vezetett.³² Bár a krízisből viszonylag gyorsan kilábalnak az államok, a félelem és a gazdasági bizonytalanság mind a mai napig megfigyelhető a politikai döntéshozatalban.

Társadalmi téren a legfőbb problémának a szervezett bűnözés, a közbiztonság hiánya, illetve az úgynevezett árnyékgazdaságok számítanak. A kalózkodás rendkívül nagy fenyegetés katonai, gazdasági és társadalmi szinten is. A térségben több messzemenően precíz és gondosan szervezett kalózszerkezet működik, óriási mértékben

³⁰ SRIKANTH 2014.

³¹ FREEDOM HOUSE 2023.

³² SZÜCS 2007.

befolyásolva az ASEAN biztonságot. A világ kalóztámadásainak kb. 40%-a a térségre, azon belül is leginkább Indonéziára koncentrálódik.³³

A környezeti biztonság elemei a környezetszennyezés, a klímaváltozás hatásai, illetve a katasztrófaveszélyeztetettség. A 20. század második felétől kezdve nő a katasztrófák száma, illetve a vízszint is folyamatosan emelkedik; manapság globálisan Délkelet-Ázsia számít a leginkább katasztrófaveszélyeztetett régióknak. Az állandó nehézségek újabb és újabb kihívások elé állítják a veszélyhelyzet-kezelést, ami miatt nagymértékű regionális összefogás és együttműködés szükséges.

A kulturális biztonság egy új és egyre fontosabbá váló biztonságterület, többnyire különböző materiális (pl. műemlékek, alkotások) és immateriális javak (pl. nyelv, hagyományok, nemzeti identitás) veszélyeztetettségét jelenti.³⁴ Délkelet-Ázsiában a gyarmati múlt miatt nem nemzeti alapon szerveződtek és szerveződnek az országok, viszont a politikai döntéshozatal az államok többségében egy homogén, nemzeti alapon szerveződő társadalmat kíván létrehozni.³⁵ Jó példa erre Indonézia, ahol a körülbelül 250 milliós lakosság legnagyobb etnikuma, a jávai, a társadalomnak csupán 40%-át teszi ki.³⁶ Ellenben, ha „tipikus indonéz” népviseletet, zenét, táncot keresünk az interneten, népművészeti könyvekben, kevés kivétellel jávai elemekkel találkozhatunk.

IV. Az ASEAN way

A térség biztonságfelfogásához szorosan kapcsolódik egy speciális, a régióra jellemző konfliktuskezelési módszer, az *ASEAN way*. A magyarul ASEAN-útnak nevezhető kifejezés azt a folyamatot jelöli, amelyen keresztül az ASEAN interakciói megvalósulnak.³⁷ Ennek a legfőbb eszköze a régió belüli megelőző diplomácia és a békés úton történő konfliktuskezelés, a bizalmi kapcsolatok kialakítása és erősítése. Európában és Észak-

³³ KLEMENSITS 2016.]

³⁴ NEMETH 2015.

³⁵ COOK 2007.

³⁶ NA'IM – SYAPUTRA 2010.

³⁷ ACHARYA 1997: 329.

Amerikában a politikaelmélet, a külpolitikai döntéshozatal teljesen más történelmi és filozófiai gyökerekkel rendelkezik, mint Ázsiában, éppen ezért a konfliktuskezelés is más keretek között működik.³⁸ Nyugaton a vitás kérdésekben, ha a tárgyalás nem vezet eredményre, gyakran alkalmaznak politikai vagy gazdasági nyomást, illetve, ha több fél nehezményezi egy másik állam magatartását, akkor azok összefogással még nagyobb nyomást tudnak helyezni a szembenálló félre. Délkelet-Ázsiában ezek ritkán vagy egyáltalán nem alkalmazott eszközök, éppen ezért a konfliktuskezelési folyamat hatékonyságát is más irányból kell megközelíteni.³⁹

A közös célkitűzések talán legfontosabb eleme az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elve, továbbá a nem kodifikált, viszont a gyakorlatban megmutatkozó legfontosabb szempont az államok közötti bizalomépítés: a tagországok, ha felmerül egy adott probléma, mindig a konszenzust, a kompromisszumot, a közös megegyezést keresik. A siker elsődlegesen nem a megoldásban, hanem a bizalom elérésében mutatkozik meg. Ennek a – nyugati elemzőnek különösen – szembeötlő elemnek a gyökere a térség sajátos történelmében keresendő. A gyarmati örökség eredménye, hogy a régióban minden állam nagyon érzékeny saját szuverenitására. A problémákat mindig harmadik, negyedik, vagy akár még több közvetítő fél útján igyekeznek megoldani úgy, hogy egyik félben se maradjon túske.⁴⁰ Ez a konszenzuskeresés meglehetősen lassú folyamat,⁴¹ viszont láthatjuk, hogy a legfőbb cél nem a megoldáskeresés, hanem maga a politikai párbeszéd, a kapcsolatok kialakítása és fenntartása.

Az ázsiai biztonságfogalom meglehetősen különbözik a nyugati típusú biztonságfelfogástól. Ennek oka a kontinens, illetve szűkebben véve Kelet- és Dél-Ázsia sajátos történelmében keresendő. A térség filozófiai és kulturális háttere hozzájárult ahhoz, hogy a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének konfliktusértelmezése is az európaiától teljesen különböző fejlődési utat járjon be.⁴² Ez a jellegzetes biztonságfelfogás

³⁸ BEESON 2014.

³⁹ ACHARYA 1997.

⁴⁰ RÓNAHÁTI 2011: 4

⁴¹ GOH 2003.

⁴² BEESON 2014.

hatást gyakorol az állam egészére: a politikai döntéshozatalra, gazdasági életre, társadalmi berendezkedésre, sőt az egyén személyes kapcsolataira is.⁴³

A forró pontokkal teli hidegháborúban az *ASEAN way*-t egy sikeres, a regionális biztonságot és így a világbékét elősegítő együttműködési mechanizmusként ítélték meg.⁴⁴ Mára azonban az *ASEAN way* kifejezés a politikai és közéleti dokumentumokban negatív tartalmúvá vált, a korábbi konszenzusos, be nem avatkozásra épülő kapcsolati rendet, pontosabban ezt a deklarált irányelvet már nem találják elég hatékonynak – habár ez intézményes és politikai szinten még nem igazán járt következményekkel. Az elmúlt évtizedben azonban a szakirodalom általában már inkább a hagyományosan központi értéknek elfogadott konszenzus hanyatlását és az ASEAN-út sikertelenségét hangsúlyozza.⁴⁵

A megváltozott tartalom ellenére ez a kulturális örökség tette szükségessé, hogy a preventív diplomácia külön tételként bekerüljön a 2015-ös, majd a 2025-ös ASEAN politikai-biztonsági közösség stratégiába mint hosszú távon elérendő cél. A víziót különböző béketeremtő, vitarendezési, védelmi politikai, illetve egyéb kutatási tevékenységekkel és programokkal kívánják elérni. Ebből is látszik, hogy az ASEAN rendkívül fontosnak tekinti a régió belüli megelőző diplomáciát és a békés úton történő konfliktuskezelést, a bizalmi kapcsolatok kialakítását és erősítését, vagyis az *ASEAN way* legfontosabb eszközeit.

A regionális konfliktuskezeléssel, biztonságfelfogással kapcsolatban szót kell ejteni a demokrácia és a konfliktuskezelés kapcsolatának térségi jellemzőiről. A demokratizálódás egy speciális esete figyelhető meg a térségben, mert bár a régió kommunikációjában egyértelműen kiáll a liberális demokrácia mellett, illetve kulturális, politikai, gazdasági körülményei lehetővé teszik a demokrácia megvalósulását, cselekedeteiben viszont kirívóan lázad a demokrácia ellen.⁴⁶ Felvetődik a kérdés, hogy

⁴³ Ehhez a sajátos államigazgatási, tervezési szemlélethez szolgálhatnak adalékként az alábbi, Zsolnai László által szerkesztett kötet tanulmányai: ZSOLNAI 2010.

⁴⁴ ASKANDAR – BERCOWTCH – OISHI 2001.

⁴⁵ JANG – CHEN 2019; VILLANUEVA – MANALO 2017.

⁴⁶ EMMERSON 1995.

válsághelyzetben – például katasztrófa bekövetkeztekor – a konfliktuskezelés eszközei mennyiben sértik a térség sajátos demokráciafelfogását.⁴⁷ A katasztrófák példájánál maradv a már publikált katasztrófavédelmi, katasztrófordiplomáciai esettanulmányok vizsgálatánál árnyalt eredményekkel találkozhatunk. A 2004-es cunami⁴⁸ és a 2008-as Nargis-ciklon⁴⁹ kezelése az események súlyossága ellenére katasztrófordiplomáciai sikerként könyvelhető el: az egyes államok elzárkózása dacára mindkét eseménynél fokozatosan elindult az együttműködés. Ez a politikai tömörülés erőforrásaihoz mérten fontos diplomáciai folyamatokat eredményezett, és nagyban hozzájárult a térségi veszélyhelyzet-kezelés kereteinek kialakításához. Másrészt a 2011-es szárazföldi áradások⁵⁰ és a 2013-as Haiyan tájfun⁵¹ kezelése inkább kudarcként értékelhető. Ezeknél az eseményeknél az érintett államok belpolitikai konfliktusokkal küzdöttek, így nem együttesen léptek fel, a katasztrófák kezelését inkább a tágabb értelemben vett nemzetközi közösségre bízták. A fenti példák esetében látható, hogy bár a nagy természeti csapások óriási pusztítást végeznek, a védekezésnél és a mentési munkálatoknál előbbre való volt az éppen aktuális belpolitikai problémák kezelése.

A legnyilvánvalóbb kihívás, hogy a globalizáció előrehaladtával az egyes konfliktusok is nemzetközivé váltak: egy-egy probléma nem marad az országhatárokon belül, hanem óhatatlanul is továbbgyűrűzik a régióra, esetlegesen az egész kontinensre, vagy globális szinten is megmutatkozik. Jó példa erre az Iszlám Állam fenyegetése, amely immár nemcsak a közel-keleti régiót vagy Ázsiát, hanem az egész világot érinti. Az így kialakult politikai helyzet miatt egyre nehezebb egy-egy esetet belügynek tekinteni, hiszen annak hatásai jóval túlmutatnak az országhatárokon. Továbbá az emberi jogi kérdések is próbára teszik a szuverenitás elvét, kérdéses, hogy emberi jogok ellen

⁴⁷ Jó példa erre az emberi jogok ázsiai értelmezése, ami szintén problémás (lásd KOUDELA 2017). Eszerint a nyugati típusú emberi jog-felfogás nem kérhető számon az ázsiai államokon, mivel azok kultúrájában az emberi jogok teljesen más értelmezéssel bírnak. Ugyanakkor ezen értékek relativizálásában néhány kutató, például FREEMAN 1996 ÉS CHRISTIE 1995 csak a saját politikai döntések legitimálását látja.

⁴⁸ PAPP 2023a.

⁴⁹ PAPP 2023b.

⁵⁰ PAPP megjelenés alatt.

⁵¹ PAPP 2022.

elkövetett bűncselekmény esetén hivatkozhat-e az állam saját szuverenitására.⁵² Példaként megemlíthetjük a jelenleg Mianmarban zajló polgárháború során elkövetett emberi jogi bűncselekményeket, amelyek esetében rendkívül kérdéses, hogy ezek az ügyek csak az állam belügyének számítanak-e. Összességében elmondható, hogy a globalizáció jelentősen próbára teszi az *ASEAN way* gyakorlati megvalósítását, illetve az együttműködés által preferált egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvét.

V. KITEKINTÉS – AZ *ASEAN way* JÖVŐJE

A bemutatott délkelet-ázsiai konfliktuskezelési mechanizmus egy jellegzetes eleme a térség regionális politikájának. Az *ASEAN way* a hidegháború alatt sikertörténetként volt elkönnyelve annak bizalomépítő, a konfrontációt messzemenőig kerülő volta miatt, mindazonáltal a biztonsági kihívások abszolút számának növekedése, illetve a biztonság fogalmának kiszélesedése miatt az ilyen típusú problémamegoldás ma már nem fenntartható.

Mindemellett több tényező is kihívás elé állítja a térség regionális diplomáciáját. A nemzetközi közvélemény elvárja az ASEAN-től a hatékonyságot, illetve a konkrét állásfoglalást is bizonyos ügyek esetében. Az online média térnyerésével a regionális konfliktusok ma már óriási figyelmet kapnak, és így a nemzetközi közvélemény is válaszokat, magyarázatokat vár a térség döntéshozóitól, sőt az utóbbi évtizedekben néhány tagország részéről megjelent az *ASEAN way* módosításának az igénye is.⁵³ A változás ugyanakkor rendkívül kétséges, és megvalósulása esetén is mindenképpen egy lassú folyamatot várhatunk; az *ASEAN way* ugyanis túllépett egy egyszerű mechanizmus feladatkörén, és normává vált. Ez a megoldási mód ugyanis nem egy jól megtervezett politikai döntés, hanem egy sajátos történelmi-kulturális-filozófiai gyökerekkel rendelkező politikai kultúra eredménye. Továbbá, mivel a stratégiákban is lefektették a preventív és békés diplomáciát mint elérendő célt, hosszú időbe telne, mire a tényleges

⁵² JARCZEWSKA 2013.

⁵³ YUKAWA 2018.

vitarendezési mechanizmus megváltozna. Másrészt a gyarmati múltnak köszönhetően a tagállamok rendkívül érzékenyek szuverenitásukra és saját belügyeikre, a konfliktuskezelés módosítása mindenképpen az előbbieket részleges feladását követelné meg. Ezekből az okokból kifolyólag radikális változás semmiképpen sem várható, sőt, a lassú átalakuláshoz is több feltételnek kellene teljesülnie. Az *ASEAN way* alakulásának lehetséges jövőbeli forgatókönyveiről több teória is született, jelen tanulmány ismerteti a legvalószínűbb lehetőségeket, illetve kitér megvalósulásuk akadályaira.

Az *ASEAN mínusz X* vagy *többségi döntés* mind közül a legvalószínűbb változtatási lehetőség. A bizalomra, egyetértésre és egyhangúlag meghozott döntésekre való törekvés kisebb létszám esetén a hidegháborúban megfelelően funkcionált, viszont ez *de facto* vétőjoggal ruházta fel a tagokat. A jelenlegi tízfős létszám túl nagy ahhoz, hogy az ügyek nagy részénél megoldás szülessen. Az *ASEAN mínusz X* scenárió egy olyan modell, amelyben a tagok abszolút vagy minősített többsége elég lenne a döntések meghozatalához.⁵⁴ Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy ezt a formulát bizonyos gazdasági ügyekben már alkalmazza a közösség (például két tagállam közötti szabadkereskedelmi megállapodás elégséges, és tetszés szerint más tagállamok követhetik őket). Az *ASEAN mínusz X* használata egyfajta kiterjesztése lenne ennek bizonyos biztonságpolitikai kérdésekre. Emmers⁵⁵ szerint az is nagy előrelépést jelentene, ha a terrorizmus, illetve a fegyveres konfliktusokat megelőző diplomácia terén sikerülne a többségi döntés, ugyanis ezeken a területeken van szükség gyors és hatékony beavatkozásra az áldozatok minimalizálása érdekében. Mindazonáltal az *ASEAN mínusz X* megvalósulásának legnagyobb akadály az, hogy éppen az *ASEAN way* princípiumát sérti: a konszenzus keresését. Egy ilyen változtatás a problémakezelésben tehát amellett, hogy növelné a hatékonyságot, az *ASEAN way* bizalmi elemét is alapjaiban módosítaná.

A következő lehetséges forgatókönyv a békehadműveleteké. Eszerint a tömörülés tagjai saját hadseregükkel avatkoznának be olyan konfliktusok megelőzésekor, illetve megtörténteikor, amikor az nagymértékben érintené a régió biztonságát. Meg kell

⁵⁴ HEYDRIAN 2017.

⁵⁵ EMMERS 2017.

említeni, hogy az együttműködés regionális fóruma, az ASEAN Regional Forum 2010-es akcióterve⁵⁶ szerint az ARF tagjai 2020-ra képesek lettek volna részt venni közös békehadműveletekben. Ennek megfelelően a tömörülés több hadgyakorlatot, szakértői workshopot és konferenciát is szervezett. Askandar, Berkovitch és Oishi szerint⁵⁷ a szervezetben többször felmerült már maláj, thai és Fülöp-szigeteki részről is a közös fegyveres beavatkozás kérdése; így mivel belülről is igény van a változtatásra, a konfliktuskezelésben elképzelhető egy ilyen módosítás. Jelen tanulmány szerzője szerint – bár a fent említett jelek valóban békehadműveletek alkalmazását vetítik előre – egy esetleges fegyveres beavatkozás nagymértékben szembemenne nemcsak az *ASEAN way*, hanem az egész együttműködés alapjaival. A tömörülés ugyanis mindig a békét, legalábbis a látszatkékét szorgalmazta, és egy ilyen nyílt konfrontáció erős radikális beavatkozás lenne a régió egyensúlyát illetően. Viszont amennyiben egyetértéssel hajtanának végre egy ilyen békeakciót, az megfelelné a 2025-ös politikai-biztonsági közösség stratégiában lefektetett céloknak mint preventív diplomáciai lépés régió kívüli fenyegetés fennállása esetén.

További lehetőség lenne a gazdasági embargók bevezetése és használata a közösségen belül, ezeknek sikere és hatékonysága azonban több szempontból is problémás. Egyrészt, egy-egy ilyen szankciónál az összes többi ASEAN-tagnak egyet kell értenie a szankcionálás szükségességét illetően, ami különösen nehéz feladat, hiszen ez esetben számolniuk kell a tagállamoknak az esetleges későbbi, ellenük kiszabott embargók lehetőségével is. Márpedig minden országban akadnak olyan, már korábban említett, elsődlegesen politikai biztonságot és emberi jogokat érintő hiányosságok, amelyek szankciók kiszabását vonhatják maguk után. Másrészt, ilyen embargóknál a társállamokba vetett bizalom rendkívüli módon sérül, és bizalomvesztés esetén az ASEAN egyik kardinális kohéziós ereje is megsemmisülne. Ráadásul a Mianmar ellen bevezetett európai és amerikai szankciók az 1990-es évek elején nem voltak elég hatékonyak, mivel az ázsiai gazdasági és politikai szektor kapcsolata, illetve struktúrája nagyban eltér a

⁵⁶ ASEAN Regional Forum 2020: 5–6.

⁵⁷ ASKANDAR – BERCOVITCH – OISHI 2001: 25, 38.

nyugati típusú rendszerekétől.⁵⁸ Ennélfogva kérdéses, hogy az ASEAN milyen mértékben élne az embargók lehetőségével, illetve azok mennyire lennének célravezetők. Számolni kell azzal a ténnyel, hogy ez a döntés egyenesen szembemenne a stratégiában lefektetett preventív diplomáciával, így megvalósulási valószínűsége elég kétséges.

Kurlantzick⁵⁹ szerint lehetséges forgatókönyv lehetne egy hegemon hatalom szerepvállalása, aki az érdekei szerint oldaná meg a térség konfliktusait. Ez esetben azonban a sajátos konfliktuskezelés végéről beszélhetnénk, mivel ez a scenárió nem tartalmaz semmit az *ASEAN way* alapelveiből. Az egyik ilyen lehetséges aktor Kína lenne, amelynek térnyerése valóban érzékelhető Délkelet-Ázsiában, és amely ellensúlyozni kívánja az Egyesült Államok ázsiai dominanciáját. A másik lehetőség, hogy Indonézia vállalná fel az érdekérvényesítő szerepet. Az ország mutatói alapján (lakosság, terület, gazdaság) regionális hatalom, és ezért a nemzetközi közösség szerint alkalmazkodnia kell a kialakulóban lévő új nemzetközi helyzethez, nagyobb felelősséget kellene vállalnia. Mindazonáltal Indonézia nem adott arra utaló jelzést, hogy pragmatikusabb, agresszívabb külpolitikát kívánna folytatni a közeljövőben, és bár önmagára az ASEAN vezető hatalmaként tekint, nem tör abszolút hegemóniára, sőt a konszenzusos megegyezés egyik legnagyobb támogatója a térségben.⁶⁰ Az, hogy Indonézia legyen a régió érdekérvényesítő hatalma, és így az *ASEAN way* megújítója, csak egy radikális külpolitikai fordulat esetén lehetséges, azonban ilyen fordulat a közeljövőben nem várható, és a politikai-biztonsági stratégia meglehetősen valószínűtlen megváltoztatása is elengedhetetlen lenne hozzá.

Jelen tanulmány csak a legfontosabb, a jelenleg legnagyobb valószínűséggel bekövetkező scenáriókat mutatta be, de ezeken kívül az *ASEAN way* módosulásának több más végkimenetele is lehetséges. A dolgozat minden eshetőségnél kitért annak akadályaira, megemlítette annak gátló tényezőit. A térség biztonságpolitikai helyzete nagyban függ az ASEAN problémakezelésétől, így a mechanizmus módosítása rendkívüli hatással lesz a térség jövőjére. Mindazonáltal, ha valóban bekövetkezik ilyen változás, az

⁵⁸ ANDRÉASSON 2008: 24.

⁵⁹ KURLANTZICK 2012: 9–10.

⁶⁰ SZAKÁLI 2015: 7–9; 15–16.

a tagállamok szuverenitásra való érzékenysége, saját belső problémáik és a politikai-biztonsági közösség stratégiájában lefektetett hosszú távú célok miatt mindenképpen egy lassú, előre meg nem határozható folyamat lesz. Hosszabb távon ez a változás kihathat a globális politikai környezetre is, így a jövőben érdemes odafigyelni a térség egyensúlyára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ACHARYA, AMITAV. 1997. „Ideas, identity és institution-building: From the “ASEAN way” to the ‘Asia-Pacific way’?” *Pac. Rev.* 10.3, 319–346. doi: 10.1080/09512749708719226.
- ACHARYA, AMITAV. 2003. *Constructing a security community in Southeast Asia: ASEAN and the problem of regional order.* London; New York, Routledge. URL: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=92999> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- ADLER, E. – BARNETT, M. (szerk.). 1998. *Security Communities.* Cambridge: Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9780511598661.
- ANDRÉASSON, GABRIEL. 2008. *Evaluating the effects of economic sanctions against Burma.* Lund, Lundi Egyetem.
- ASEAN. 2015. *ASEAN Political-Security Community Blueprint 2025.* Jakarta: ASEAN Titkárság. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/ASEAN-APSC-Blueprint-2025.pdf> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- ASEAN. 2016a. *ASEAN Socio-Cultural Community blueprint 2025.* Jakarta: ASEAN Secretariat, 2016. URL: <https://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/8.-March-2016-ASCC-Blueprint-2025.pdf> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- ASEAN. 2016b. *ASEAN Economic Community Blueprint 2025.* Jakarta, ASEAN Titkárság. (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- ASEAN. É.n. „History - The Founding of ASEAN.” ASEAN. URL: <https://asean.org/asean/about-asean/history> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- ASEAN REGIONAL FORUM. 2020. *ARF Ha Noi Plan of Action.* Hanoi, ASEAN Regional Forum. URL: <https://cil.nus.edu.sg/databasecil/2020-2025-asean-regional-forum-ha-noi-plan-of-action-ii/> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- ASIAN DEVELOPMENT BANK. 2016. *Asian water development outlook 2016: strengthening water security in Asia and the Pacific.* Manila: Asian Development Bank.
- ASKANDAR, K. – BERCOWTCH, J. – OISHI, M. 2002. „The ASEAN way of conflict management: Old patterns and new trends.” *Asian J. Polit. Sci.* 10.2, 21–42. doi: 10.1080/02185370208434209.

- BARTÓK ANDRÁS – SZÁLKAI KINGA. 2019. „A Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN).”, In: SZÁLKAI KINGA – BARANYI TAMÁS PÉTER – SZARKA E. LUCA (szerk.). *Biztonságpolitikai Corvinák II.* Budapest: Antall József Tudásközpont, 145–165.
- BEESON, MARK. 2014. „Security in Asia: What’s Different, What’s Not.” *J. Asian Secur. Int. Aff.* 1.1, 1–23.
- BENDA, H. J. 1962. „The Structure of Southeast Asian History: Some Preliminary Observations.” *J. Southeast Asian Hist.* 3, 106–138.
- BLANK, JONAH. 2015. „Is Southeast Asia an Arena for Sino-Indian Rivalry?” In: BLANK, JONAH (szerk.). *Look East, Cross Black Waters.* Santa Monica, RAND Corporation, 143–168.
- CABALLERO-ANTHONY, MELY. 2010. „Climate Change and Human Security in Southeast Asia: Issues and Challenges.” In: MARQUINA, A. (szerk.). *Global Warming and Climate Change.*, Hampshire: Palgrave Macmillan, 393–412.
- CABELLERO-ANTHONY, MELY – ACHARYA, AMITAV. 2005. *UN Peace Operations and Asian Security.* New York, Routledge. URL: <http://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=243347> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- CHRISTIE, K. 1995. „Regime Security and Human Rights in Southeast Asia.” *Polit. Stud.* 43.1, 204–218. doi: 10.1111/j.1467-9248.1995.tb01744.x.
- COOK, ALISTAIR D. B. 2007. „Understanding the role of Culture, Identity and Religion in Southeast Asia: An Introduction.” In: COOK, A. D. B. (szerk.). *Culture, Identity and Religion in Southeast Asia.* Cambridge, Cambridge Scholar Publishing, 1-4.
- EMMERS, RALPH. 2017. *ASEAN minus X: Should This Formula Be Extended?*, Szingapúr, Nanyang Technological University. URL: <https://dr.ntu.edu.sg/bitstream/10356/86219/1/CO17199.pdf> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- EMMERSON, D. K. 1995. „Region and recalcitrance: Rethinking democracy through Southeast Asia.” *Pac. Rev.* 8.2, 223–248. doi: 10.1080/09512749508719135.
- ESZTERHAI VIKTOR – KLEMENSITS PÉTER. 2016. „A dél-kínai-tengeri szigetek ügyében hozott hágai ítélet geopolitikai következményei. PAGEO. URL: http://www.geopolitika.hu/wp-content/uploads/2016/08/Policy-Brief-01-D%C3%A9l-k%C3%ADnai-tenger_final_public.pdf (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- FLORISTELLA A. P. 2016. „Dealing with natural disasters: Risk society and ASEAN: a new approach to disaster management.” *Pac. Rev.* 29.2, 283–305. doi: 10.1080/09512748.2015.1013498.
- FREEDOM HOUSE. 2023. *Freedom in the World*, URL: <https://freedomhouse.org> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- FREEMAN, MARK. 1996. „Human rights, democracy and “Asian values”.” *Pac. Rev.* 9.3, 352–366. doi: 10.1080/09512749608719191.
- GOH, GILLIAM. 2003. „The ‘ASEAN Way’ – Non-Intervention and ASEAN’s Role in Conflict Management.” *Stanford Journal of East Asian Affairs* 3.1, 113–118.

- HAACKE, J. 2009. *Asean's Diplomatic and Security Culture Origins, Development and Prospects*. Abingdon, Milton Park.
- HÁDA BÉLA. 2016. „Délkelet-Ázsia.” In: HÁDA BÉLA – N. RÓZSA ERZSÉBET (szerk.). *Regionális tanulmányok*. Budapest, Nemzeti Közszerológati Egyetem, 143–160.
- HAND, MARCUS. 2015. „Malacca Strait traffic hits an all time high in 2014, VLCCs and dry bulk lead growth.” *Seatrade Maritime News* 2015. 02. 27. URL: <https://www.seatrade-maritime.com/asia/malacca-strait-traffic-hits-all-time-high-2014-vlccs-and-dry-bulk-lead-growth> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- HEYDRIAN, RICHARD JAVAD. 2017. *Time For ASEAN Minilateralism*. Szingapúr, Nanyang Technological University. URL: <https://dr.ntu.edu.sg/bitstream/10356/86483/1/CO17210.pdf> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- InterActive Terminology for Europe*. É.n. Translation Centre for the Bodies of the European Union. URL: www.late.europa.eu (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- JANG J. – CHEN Y. 2019. „Divergence amid Consensus in Southeast Asian Foreign Policy: Roll Call Voting Analysis across International Issues in the United Nations General Assembly (1991–2018).” *Asian Affairs: An American Review* 46.2–3, 47–62.
- JARCEWSKA, DARIA. 2013. „Do Human Rights Challenge State Sovereignty?” *E- International Relations Students.com*. URL: <http://www.e-ir.info/2013/03/15/do-human-rights-challenge-state-sovereignty/> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- JONES, D. M. – JENNE, N. 2016. „Weak states’ regionalism: ASEAN and the limits of security cooperation in Pacific Asia.” *Int. Relat. Asia-Pac.* 16.2, 209–240. doi: 10.1093/irap/lcv015.
- JONES, L. 2009. *ASEAN and the Norm of Non-Interference in Southeast Asia: A Quest for Social Order*. Oxford, Nuffield College. URL: <https://www.nuffield.ox.ac.uk/politics/papers/2009/Jones.March2009.pdf> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- KLEMENSITS PÉTER. 2016. 11. 18. „A kalózkodás problémája Délkelet-Ázsiában a 21. században.” *Geopolitika*. URL: <http://www.geopolitika.hu/hu/2016/11/18/a-kalozkodas-problemaja-delkelet-azsiaban-a-21-szazadban/> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- KOUDELA PÁL. 2019. „A Mekong országainak sokszínű migrációs politikai rendszere.” *Külügyi Szemle* 18.1, 3–28.
- KOUDELA PÁL. 2017. „Gazdaság és biztonságpolitika: a kelet-ázsiai régió határainak formáló erői.” *Gazdaság és Társadalom* 9.1, 5–25.
- KURLANTZICK, JOSHUA. 2012. *ASEAN's Future and Asian Integration*. New York, Council on Foreign Relations. URL: https://www.cfr.org/sites/default/files/pdf/2012/10/IIGG_WorkingPaper10_Kurlantzick.pdf (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- LUKÁCS JÓZSEF. 2011. „Integrációs kísérlet Délkelet-Ázsiában.” (Ph.D. disszertáció) Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem.

- MARCHI, LUDOVICA. 2016. „Inspiring security cooperation: the EU, ARF, ASEAN and Myanmar.” *US-China Law Review* 13, 809–816. doi: 10.17265/1548-6605/2016.11.003.
- NA'IM, AKHSAN – SYAPUTRA, HENDRY. 2010. *Kewarganegaraan, Suku Bangsa, Agama, dan Bahasa Sehari-hari Penduduk Indonesia*, URL: <https://media.neliti.com/media/publications/49956-ID-kewarganegaraan-suku-bangsa-agama-dan-bahasa-sehari-hari-penduduk-indonesia.pdf> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- NARINE, S. 1998. „ASEAN and the Management of Regional Security.” *Pac. Aff.* 71.2, 195–214.
- NEMETH ERIK. 2015. *Cultural Security: Evaluating the Power of Culture in International Affairs*. London, Imperial College Press.
- OISHI, MIKIO (szerk.). 2016. *Contemporary Conflicts in Southeast Asia*. Szingapúr, Springer.
- PAPP BENDEGÚZ. 2022. „Hozzá vagyunk szokva’ – A 2013-as Haiyan tájfun katasztrófadiplomáciai elemzése.” *Nemzet és Biztonság* 15.2, 18–35.
- PAPP BENDEGÚZ 2023a. „Mindent eláraszt, ami az útjába kerül’ – A 2004-es indiai-óceáni cunami katasztrófadiplomáciai elemzése.” *Földrajzi Közlemények* 146.3, 173–187.
- PAPP BENDEGÚZ 2023b. „An Analysis of ASEAN's Cyclone Nargis 2008 Disaster Diplomacy.” *Asian International Studies Review* 24.1, 1–22.
- PAPP BENDEGÚZ. Megjelenés alatt. „A 2011-es szárazföldi áradások katasztrófadiplomáciai elemzése.” *Védelem Tudomány*.
- RÓNAHÁTI CECÍLIA. 2011. „Nagyhatalmi stratégiák összecsapása Délkelet-Ázsiában – globalizáció versus regionalizmus a poszt-bipoláris korszakban.” (Ph.D. disszertáció) Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.
- SALÁT GERGELY. 2019a. „Kína.” In: Szálkai Kinga – Baranyi Tamás Péter – Szarka E. Luca (szerk.) *Biztonságpolitikai Corvinák*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 464–501.
- SALÁT GERGELY. 2019b. „Kína és szomszédai: biztonsági körkép.” *Magyar Tudomány* 180.4, 545–557.
- SRIKANTH, DIVYA. 2014. „Non-Traditional Security Threats in The 21st Century: A Review.” *International Journal of Development and Conflict* 4.4, 60-68.
- SZAKÁLI MÁTÉ. 2018. *Az emberi jogok egyetemességének dilemmája és a délkelet-ázsiai jogvédelmi mechanizmus evolúciója*. (PEACH Műhelytanulmányok 20.) Budapest: PPKE Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport. URL: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/447809/file/wp/peach_wp_20_szakali_emberi_jogok.pdf (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- SZAKÁLI MÁTÉ. 2015. *Indonézia ragaszkodása a „független és aktív külpolitika” doktrínájához*. (PEACH Műhelytanulmányok 8.) Budapest, PPKE Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport. URL: https://btk.ppke.hu/uploads/articles/1690590/file/peach_mt_08_szakali_indonez_kulpolitika.pdf (utolsó letöltés: 2023. július 12.)

- SZÜCS FERENC. 2007. A délkelet-ázsiai pénzügyi válság és az intézmények kapcsolata. (EU Working Papers 2007/1.) Budapest. URL: https://epa.oszk.hu/00000/00026/00034/pdf/euwp_EPA00026_2007_01_066-084.pdf (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- VILLANUEVA, KHR. – MANALO, R. G. 2017. „ASEAN Consensus: The Intangible Heritage of Southeast Asian Diplomacy. Building ASEAN Community.” In: BAVLERA, A. – MARAMIS, L. (szerk.). *ASEAN @ 50 Volume 4: Building ASEAN Community: Political-Security and Socio-cultural Reflections*. Jakarta: Economic Research Institute for ASEAN and East Asia, 88–122.
- WEB OF SCIENCE. É.n. Philadelphia, PA: Clarivate Analysis. URL: <https://apps.webofknowledge.com> (utolsó letöltés: 2023. július 12.)
- YUKAWA, TAKU. 2018. „The ASEAN Way as a symbol: an analysis of discourses on the ASEAN Norms.” *Pac. Rev.* 31.3, 298–314. doi: 10.1080/09512748.2017.1371211
- ZSOLNAI LÁSZLÓ (szerk.). 2010. *Boldogság és gazdagság*. Budapest, Typotex Kiadó.

PEACH Műhelytanulmányok / PEACH Working Papers

HU ISSN 2786-1228

Kiadja:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Nemzetközi és Politikatudományi Intézet

Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport

1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

E-mail: salat.gergely@btk.ppke.hu

Tel.: 06-1-235-3030/1010

Honlap: <https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/nemzetkozi-es-politikatudomanyi-intezet>

Felelős kiadó: Dr. Salát Gergely szakmai igazgató

Szerkesztette és lektorálta: Dr. Szilágyi Zsolt

Minden jog fenntartva!

A PEACH Műhelytanulmányokban megfogalmazott vélemények és következtetések a szerző sajátjai, melyek nem minden esetben tükrözik a Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bármely más egységének álláspontját.

A PEACH Műhelytanulmányok a Magyar Nemzeti Bank támogatásával jönnek létre.

